

Նաւահատիք Պառնի¹ երկարողոյն :

Ոչ ըստ մեծութեան տեղւոյն և ոչ ըստ դիպուածին՝ արժանաւոր բան մ'էր մեզի յիշելու Գաղղիոյ աննշան քաղքի մը՝ Պառնի՝ երկաթուղոյն հանգէսը . այլ այս ըստ ինքեան հասարակ դարձած դէպքն՝ իրաւացի մեծ արժէք մ'առաւ իր այն հանդիսին առաջնորդ և հոչակող Սդրասպուրկի եպիսկոպոսին գեղեցիկ և վսեմ ատենաբանութեամբը . զոր կը ջանամք ըստ կարի հաւատարիմ թարգմանութեամբ մը հոս հրատարակել . յուսալով որ թէ ոչ լիով՝ գոնէ չափով մը բնագրին արժանաւորութիւնն իմացընենք և հաճելի ընենք մեր ընթերցողաց , որք կրնան մտադրութեամբ կարգալով՝ դատել և յարգել զայն :

Տեսա՞րք , այս հանդէսս՝ որ զմեզ այս վայրկենիս հոս ժողովեց , և որոյ համար դուք խնդրեցիք կրօնից խրատն և աղօթքը , պէտք է որ մեր ամենուս համար ալ ըլլայ յիշատակելի դէպք մը . վասն զի կը ցուցնէ մեզի հիւնալի պարզութեամբ մը՝ մարդկային հանճարոյ ամենայն կարողութիւնը . մեծ դաս մը , վասն զի մեզի կը յայտնէ հաւասար պայծառութեամբ՝ թէ Աստուծոյ ամենակարողութիւնը և թէ մեր կախումն իր ծայրագոյն տէրութենէն : Եւ նախ , միայն մարդուս վրայ խօսելով , տեսէք թէ որքան ճամբաներ պէտք եղած են իրեն՝ յարդիւնս բերելու համար մեր հոս տեսած զարմանալիքը : Ընդդէմ տիեզերաց ապստամբ տարերաց՝ անդու և անհանդարտ կըռուոյ մը ստիպուած , կարծես թէ կանխաւ դատապարտուած էր այնչափ միաբանեալ ահարկու ուժերու թշնամութեան ներքեւ ընկնալու : Ուրեմն ի՞նչ

¹ Գաղղիոյ արևելեան կողմը՝ Ստորին-Հոննոս գաւառին մէջ , Վոժ քաղաքի ստորոտը քաղաք մ'է Պառն , Սդրասպուրկէն 6 1/2 փարսան հեռու :

ունէր անոնց վրայ յաղթանակելու համար : — Կարողոյնիս հասնաւորոյ և կարողոյնիս աշխատանաց :

Այս կրկին կարողութեամբք զինեալ մարդա , և անհամբեր՝ յափշտակելու իր նախնի թագաւորութեան գաւազանը , զոր ինքն իր ձեռաց մէջ կուտրեր էր , կը սկսի ջանալ գործել , և ինքն ալ կը դնէ բնութեան վրայ այն օրէնքը՝ որուն տակ ինքն ընկեր էր : Այն ուժերն , որք իրեն դէմ կը սպառնային , զանոնք բնութեան դէմ կը դարձնէ : Կը քրքրէ երկրիս ընդերքը , կը քաշէ կը հանէ անոր ծածուկ գանձերը , կը կակղացընէ զանոնք և ամեն ձեռք կը մտցընէ . ամենահրաշալի մեքենականութեամբ մը կը հպատակեցընէ զանոնք չափաբերական օրինաց , որոց հզօր տարազը ինքն դիտցաւ գտնել : Մէկ օր մ'ալ կայծի մը վրայ ընկած քանի մը կաթիլ ջուր՝ կը յայտնեն իրեն նոր ուժոյ զաղտնիք մը : Ձեռք կը բերէ այն ուժը , կը բանտէ ըզշողին անկենդան կազմածի մը մէջ , զոր անոր համար հնարեր է . և ահա , կարծես թէ հոգի մը կը մտնէ այն անշարժ զանգուածին մէջ , և կայծակի երակութեամբ կը տանի զայն , անոր ուժգընութիւնը զսպելու համար դրուած անխոտոր զուգահեռական հետագծից վրայէն : Այդ սոսկալի և միանգամայն հեղ զերիէն վարուած , կ'անցնի մարդա լեռներ , անդունդներ , անտառներ և անապատներ . և առաջնորդեալ ի նախախնամութենէ , մինչդեռ կարծէր թէ միայն իր շահուն և հաճոյից ուղածին կը հնազանդի , առանց իսկ իր իմանալուն՝ ի գործ կը դնէ այն զարմանալի յեղափոխութիւններէն մէկը , որոնք մարդկութեան վիճակը կը սահմանեն երկայն ժամանակի մը համար :

Եւ դիտեցէք ու տեսէք , Տեսա՞րք , որ այսպիսի մէկ գործի մը համար , պէտք եղաւ մարդուս խել՝ ի բնութենէ անոր օրինաց զաղտնիքը , հաշիւներու խորագոյն համեմատութիւններ բանեցընել նիւթոյն վրայ , արուեստի և ճարտարութեան զանազան կերպերը և հնարքը օգնութեան կանչել , կերպով մը հա-

ւաքել և 'ի մի կէտ ամփոփել բոլոր դարու մը ծանր աշխատանաց արդիւնքը և յաղթանակները, և ամենայն անցեալ աշխատութիւնները այս նոր գործոյս յենարան և օժանդակ մ'ընել: Վերջապէս տուաւ իր իղէային մարմին մը, տասնպատկեց իր գործունէութեան միջոցը, հարիւրապատկեց իր ուժերը, և գնիւթը՝ իր դիտութեան և իր կամաց ինքնիշխանութեանը ծառայ ըրաւ: Եւ ահա կը յաղթանակէ. — Այդ տեղաշարժը (locomotive) որ հիմայ հոս իր ուժին հանդարտութեան մէջ կեցեր է, և որ քիչ ատենէն գոռալով պիտի գլորի երկաթէ գծերուն վրայէն՝ զոր արդ կ'օրհնեմք, այդ տեղաշարժը՝ որ իր կազմածին մէջ կը բովանդակէ վաթսուն դարուց գիւտեր, այդ տեղաշարժը հոս կեցեր է իմացընելու ամենուն, թէ ինչ է մարդուս մեծութիւնն և հանճարոյ տէրութիւնն:

Եւ սակայն ըսեմ՝ արդեօք: Հոն, ուր այնչափ մարդիկ կը փնտռեն միայն իրենց մտացածին թագաւորութեան պատուանդանները, և իրենց հպարտութեան՝ ունայն ճարակէ մը զատ բան չեն գտներ, ես՝ հոն մանաւանդ՝ պայծառապէս կը տեսնեմ՝ ձեր կարողութենէն և մեծութենէն վեր՝ Աստուծոյ մեծութիւնը և կարողութիւնը: Նա է որ ջահեց 'ի ձեզ իմացականութեան սրբազան ճաճանչը. նա զինեց ձեր գործունէութիւնը անյաղթելի ժրութեան հնարքով մը. նա բացաւ ձեզի յառաջադէմ զարգացման ճամբան, և տուաւ այն զօրաւոր խթանը՝ որ կը մղէ զձեզ դէպ յապագայն: Ինքն է այն նախագաղափարն որ կը լուսաւորէ զձեզ ձեր խորագոյն խորհրդաբերութեանց մէջ. ինքն է վառարանն յաւիտենական ճշմարտութիւններու, ուսկից դուք լոյս կ'ուզէք ձեր յանդգնագոյն յարմարակցութեանց մէջ: Իրաւ, կրնաք դուք Պրոմէթէոսի պէս յափշտակել երկնից կրակը, բայց ինքն է անոր ստեղծողն, և երբ ուզէ՝ կ'առնու ձեզմէ: Կրնաք դուք փոփոխել ձևերը, 'ի գործ վարել և յարմարակցել ուժերը, բայց իրաց գոյացութեան և

օրինաց վրայ բան մը, բնաւ բան մը՝ չէք կրնար ընել: Կրնաք դուք Նեւտոնի, ֆեբլերի և Բասզալի հետ յաղթել ժամանակի և տարածութեան՝ ձեր խիզախ գիւտերովն և հնարքներովը, բայց ինչ ալ որ ընէք, ձեր ձեռաց գործն միշտ Աստուծոյ ձեռաց տակ է: Ձեր մեքենաներու արհեստն զարմանալի է, ո՞վ կը համարձակի զայն ուրանալ. բայց որչափ ալ զարմանալի ըլլայ, ինչ է տիեզերաց մեքենականութեան քով: Կը խոստովանիմ՝ որ անընդգիմանալի են ձեր 'ի գործ վարած ուժերը, այլ միթէ այդ ուժերն ալ Աստուծոյ չեն. և կարճ ըսեմ, ինչ են ատոնք այն կարողութեան առջև, որ իբրեւ խաղալու պէս կը շարժէ բովանդակ աշխարհքներու դրութիւնը: Այո, Աստուած միայն է յամենայնի ծայրագոյն իշխանն և մեծ արուեստաւորն. ամենայն ինչ իրմէ կը կախուի: Այդ ձեր ճարտարութեան զարմանալի ստեղծուածներուն վրայ՝ անոր իմացականութեան և կարողութեան դրոշմը կը տեսնեմ: Այդ դրոշմը ճանչնալ, ահա այս է մեր փառքն. նըմանիլ իրեն գործոց, ահա այս է մեր մեծութիւնն:

Կայ գործուած մը, որչափ ալ անկորնչելի կարծուի, զոր Աստուած չկարենայ ուղած ատեն ջաղճախել, ինչպէս տղու չնչին խաղալիկ մը: Հոն՝ ուր քաղաքականութիւնն դարերու կարօտէր իր գանձերը կուտելու համար, շատ անգամ քանի մը օր բաւական եղաւ անոր, (որուն ձեռաց մէջ են, ըստ բանին Պոսիւէի, ամեն տէրութիւններու սանձերն) գերեզմանի մէջ ծածկելու զամենայն ինչ, ժողովուրդներ և շինուածներ, յաւիտենական մոռացութեան կնքեալ կնքով: Ինչ եղան արեւելեան քաղաքներուն ճոխապանծ զարմանալիքն. այն հռչակաւոր քաղաքներն, զորս յունական հանճարն կը լեցընէր իր հրաշակերտներովն. այն հսկայակերպ շինուածներն՝ զոր հռովմէական ժողովուրդն կը կանգնէր՝ այնչափ հեռու տեղուանք, ինչուան ուր որ կը ցուցընէր ընկճած աշխարհի՝ իր յաղ-

թական արծիւները, կարծես թէ իր բաղդին ծառայեցնելով զժամանակ և զստրածութիւն: Ի՞նչ եղան այն պրետորական ճամբաներն, ուսկից իր լեզէոններով կ'անցնէր Հռովմայ բաղդն, որք և հիմակուան երկաթուղեաց պէս կը կապէին իրարու՝ իրենց ընդարձակ ցանցովն՝ աշխարհիս այն ատենի ծանօթ բոլոր ժողովուրդը: Կայսրութիւն, փառք և զօրութիւն, թագաւորներու պալատք, աստուածներու տաճարք, ամենն ալ ջնջեցան անդարձօրէն, թողլով միայն իրենց գրեթէ եղծեալ հետքը և յիշատակին ունայն ուրուականը: Հոն՝ ուր երբեմն կը փայլէր ամենակարողութեան հպարտութիւնն և պերճութիւնն, հոն այսօր կը տեսնուի անհոգ հովիւ մը՝ որ կը կոխկուտէ այնքան թաղեալ մեծութիւնները, և արօրին խփիլ՝ որ կը զարնուի՝ անցնելուն ատեն՝ ջնջեալ աշխարհի մը մոռացեալ մնացորդներուն:

Քաղաքականութեան մը փլատակներ ուրիշ քաղաքականութեան մը փլատակաց վրայ կը հաստատուին, ինչպէս անոնց ներքեւ երկրագունտիս մէկ նախնական յեղափոխութեան աւերմունքն կը ծածկեն ուրիշի մը աւերմունքը: Այսպէս ամենայն ինչ աշխարհիս մէջ կը կրէ եղծման և անցման նշանները, և եթէ քիչ մ'առաջ աշուրնուս տակ եղած տեսարանն կը ցուցնէր ձեզի ըզմարդկային հանճար իր բովանդակ մեծութեանը մէջ, հիմայ այս հակադրութիւնս և յիշատակն անոնց՝ որ մեր գործոց պէս մեծ էին և հիմայ չկան, բարձրաձայն կը քարոզեն մարդուս ունայնութիւնը, իր ստեղծուածոց դիւրաբեկութիւնը և միակ Աստուծոյ մեծութիւնը: Դուք, Տեալք, հասկըցած էք այս վարդապետութիւնս, և ՚ի փառս Աստուծոյ և իր ծայրագոյն տէրութիւնը ճանչնալնուդ համար է՝ որ ուղեցիք դնել ձեր գործը իր բարութեան և խնամոց պահպանութեան ներքեւ: Հասկըցեր էք, որ ամենայն կտտարեալ պարզ և կ'իջնայ ՚ի Հօրէն լուսոյ. և թէ ՚ի զուր կը շինէ մարդս իրեն բնականրան (մեծ

մարգարէի և միանգամայն մեծ թագաւորի մը ըսածին պէս) եթէ Աստուած ալ շինելու չըլլայ հետը: Հասկըցեր էք՝ որ Եկեղեցին է մայր աշխարհիս մէջ եղած մեծագոյն յառաջադիմութեան. և դիտնալով ալ որ մօր մը օրհնութիւններն միշտ բարեբուխ են, դուք ալ ուղեցիք, դուք, որդիք և շարժառիթք զարգացման, հրաւիրել զմայրն՝ իր որդւոց տօնախմբութեանը:

Այո, Տեալք, դուք ամենեքին գիտէք, որ Եկեղեցին՝ որ իր ծոցը կրած է այս քրիստոնէական քաղաքականութիւնը (յորում մենք այնքան իրաւամբ կը պարծիմք), չէ բնաւ և չի ալ կրնար ըլլալ անտարբեր՝ այն զարգացման վըրայ, զոր կ'արդիւնաւորեմք մեք, մեք ժողովուրդքս Եւրոպիոյ, զոր նա ինքն խլեց հեթանոսական բարբարոսութեան ամեն ամօթալիքէն և նուաստութիւններէն, զոր պաշտպանեց այլազգեաց բարբարոսութեան ամենայն սպառնալիքէն և ծառայութիւններէն, զոր լուսաւորեց իր լուսովն, տողորեց իր ազդու շնչովն, և իր դպրոցին մէջ վարժեցուց մեծամեծ մտածմանց և մեծամեծ գործոց: Ինքն որ ամեն տեսակ դըպրութեան, դիտութեան, արուեստի և մարդկային ճարտարութեանց մէջ ուղղակի ներշնչեր է բարձրագոյն և բեղմնաւորագոյն արգասիքները՝ որովք կը պանծայ մարդկային հանճարն. ինքն որ անդու կը գրգռէ մեր գործունէութիւնը յամենայնի մեր առջևը դնելով իբրեւ օրինակ՝ կատարելութեան նախադադափարը. ինքն որ մինչև հիմայ իսկ, ինչպէս իր առջի տարիներուն մէջ, անխոնջ ձեռքը կը ցանէ հին և նոր աշխարհին հեռագոյն կողմերու վրայ ալ՝ ամենայն ճշմարիտ քաղաքականութեան սերմը, այո՛ ինքն գովութեամբ կը ծափէ, Տեալք, մեր ժամանակի մարդկային հանճարոյն խաղաղական յաղթանակներուն վրայ ալ: Եւ միթէ ինքն իսկ բացած չէ ամեն մեծութեան, ամեն փառաց, և ամենայն ճգանց համար ապաստանարան մը: Եւ ի՞նչպէս կրնայ նա չօրհնել մայրենի պանծանք՝ իր

տուած միման արգասիքը, ուսկից դիտէ նախ ինքն օգուտ քաղել, այս աշխարհիս վրայ յաղթանակել տալու համար ճշմարտութիւն և արդարութիւնը։ Սակայն նա ինքն՝ զրուած ժամանակի և յաւիտենականութեան սահմաններուն մէջ, ժառանգ ըլլալով անցելոյն իմաստութեան, և հմուտ՝ իր երկայն ժամանակաց փոփոխութեամբքն, անհաւատալի է որ կարենայ խոտորիլ դարու մը կրքոտ ձգողութեամբն և անխորհուրդ եռանդեամբն։ Ոչ. եկեղեցին ամեն բան իր կարգին մէջ կը պահէ, և թէպէտ կը քաջալերէ ամեն զարգացում, սակայն չուզեր բնաւ որ անոնց զոհ ըլլան վերագոյն կարգի կրօնական և բարոյական օգուտքն։ Արդ անոնց՝ որոց փորձութիւն կու գայ՝ այսչափ հնարից և վայելից միջոցներու զարգացման մէջ՝ տեսնել մարդու և մարդկութեան աստուածակերպիւն, կ'ըսէ անոնց։ Աստուածք օրականը, աստուածք՝ ցաւոց և մահուան տակ ընկած, յիշեցէք ճշմարիտ և կենդանի Աստուածը։ Իսկ անոնց՝ որք չեն ուզեր դարձնել աշուրնին երկրի մը վրայէն, որուն ամեն զօրութիւնը կը յոգնեցնեն և կը մաշեն, կը կանչէ. վերուցէք ձեր սիրտը և նայուածքը, ՚ի վեր զսիրտու, և մտածեցէք երկնից վրայ։ Վերջապէս անոնց՝ որք կ'ուզեն ամփոփել իրենց վիճակը ժամանակին և նիւթոյն սահմաններուն մէջ, կ'ըսէ. Մտածեցէք հոգւոյ և յաւիտենականութեան վրայ, և մի մոռնաք որ առանց առաքինութեան՝ ձեր ամենայն քաղաքականութեան կրկներկոյթն (mirage) կը ցնդի այն ունայնութեան մէջ, զոր Աստուծոյ մոռացութիւնն կը փորէ ձեր ուտից տակ։ Ուրեմն կ'ուզէ սա, որ այս նիւթական զարգացումն չըլլայ մեր սրբտին բերմանց նպատակն, այլ միայն գործի մը տեսչութեան առ աւելի վերագոյն առաքելութիւն մը և առ բարձրագոյն վախճան մը, որ փոխանակ զմեզ յԱստուծոյ հեռացնելու՝ ալ աւելի մօտեցնէ անոր, և որ ժամանակիս շահից ծառայելով, ինքն ալ նոյնպէս հնազանդի այն ծայրագոյն օրինաց՝ որ

միանգամայն կը տիրէ ժամանակեան և յաւիտենական օգտից վրայ։

Այս այսպէս ըլլալով, Տեառք, կ'իմանաք թէ ինչ ուրախութիւն պէտք է զգայ եպիսկոպոսի մը սիրտն, տեսնալով որ այս ազնիւ Ֆրանսիան (զոր մեք հոս ամենքս ալ երջանիկ և նախանձաւոր եմք մեր հայրենիքը կոչելու) կը պահէ անցելոց սուրբ աւանդութիւնները, և եկեղեցւոյ անդրանիկ դատեր պաշտօնը կը կատարէ, իբրեւ պարագլուխ հիմակուան աշխարհիս ամեն մեծ խնդիրներուն և ձեռնարկութիւններուն։ Այո, մինչ կը տեսնենք զնա, որ մեր հզօր կայսեր չքեղ դաւազանին ներքեւ, ծածկէ իր երեսը մեծագործ շինուածներով, կ'ակօսէ զերկիրը հեռագրական թելերով և երկաթի ճամբաներով, կ'անցնի Ովկիանոսէն՝ ծովասոյզ հաղորդութիւններով, կը շրջեցնէ իր նաւադրօշները ամեն ծովուց վրայ, կը տնկէ իր դրօշը հին և նոր աշխարհի երևելի և րևելի մայրաքաղաքաց մէջ, և հաստատ քայլով կը յառաջէ դէպ'ի յապագայն, զոր կանխաւ կը գուշակէ և կը կանչէ զինքը մինչ մի և նոյն ժամանակի մէջ տեսանք զնա որ նորոգեց իր դաշինքը իր հին հաւատալեաց հետ. ամեն տեղ վերականգնեց իր տաճարները և սեղանները, վրէժ խնդրեց ճշմարտութեան իրաւանց, թե թիկունք եղաւ արդարութեան, պաշտպանեց եկեղեցւոյ խնդիրը, ծաղկեցուց քրիստոնէական կենաց ամենայն գործերը և ցրցուց իր զարմացած նախանձորդներուն, որ բանէ մ'ալ վար չեն մնար իր հանճարոյ հնարքն, բայց եթէ իր հաւատքէն և իր անհատնում՝ գլխասիրութենէն, փառաւորեալ ըլլայ ուրեմն այն ազնիւ աշխարհն՝ որ գիտէ այդչափ պայծառութեամբ զուգել կրօնը և գիտութիւնը, աւանդութիւնը և յառաջագիմութիւնը, իր հին օրերուն քրիստոնէական առաքինութիւնները՝ և մեր օրերու ընկերական պայմանները։ Փառք նաև մեր կրօնասէր և հայրենախանձ Ալսակիոյ, հին երկիր՝ հաւատարմութեամբ պահող իր նախնի բարքը և նախնի հաւատքը. և

նոր երկիր այն զօրութեամբն՝ զոր գիտցաւ տալու իր ճարտարութեան ամեն տարերաց, իր վաճառականութեան և իր բազմապատիկ գործունէութեանը. հաստատ բարւոյն մէջ՝ ինչպէս իր լեռներուն պատուարքն, անխոնջ իր յառաջադիմութեան շարժման մէջ՝ ինչպէս իր գետոյն ալիքն: Փառք այս գործոյս (որուն այսօր նաւակատիւր կատարեմբ) պատճառ եղողաց, և մտացի գործակիցներուն, որք գիտցան ապահովել (ոմանք ձեռք զարնելով, ոմանք գիտութեամբ և տաղանդով, ամենքն ալ իրենց քաջասիրտ ժողկալութեամբն) այս ձեռնարկութեան յաջող ելքը՝ որ որչափ իրենց պատիւ, այնչափ ալ իրենց աշխարհին օգուտ է: Փառք նաև այդ աշխատասիրութեան անշուք որդւոց, այդ պատուաւոր և աշխատասէր արուեստաւորաց, որոց քրտունքն բնաւ պիտի չկորսուին առաջի Աստուծոյ. և որոց խոնարհամտութիւնն՝ կարծես թէ կը մոռնայ թէ իրենք ալ գործակից են նախախնամութեան խորհուրդներուն, և թէ Հայրն որ յերկինս է՝ պիտի պահէ իրենց համար այնչափ մեծ վարձ՝ որչափ որ իրենց աշխատանքն խիստ է և անձնուրացութիւնն քրիստոնէական: Փառք անոնց ամենուն ալ որ այս ամեն աշխատանաց ատեն գիտցան սրբել աւտուածային մտածմամբ մարդկային մըտածումները: Այնպիսիքն կատարած կ'ըլլան աշխատութեան մեծ օրէնքը. և կատարած իրենց պարտքը՝ Աստուծոյ աչաց ներքև: Եւ ո՞վ չի գիտէր որ այս կերպով կատարուած պարտքն է լիութիւնը աստուածային կամաց, և գալուստ արքայութեանն Աստուծոյ՝ ի վերայ երկրի: Եւ արդ, Տեառք իմ, հիմայ որ այս ամեն շարժիչներն, (որոց իւրաքանչիւրին ճամբան ցուցեր և պաշտօնը սահմաններ էք), պիտի սկսին ըլլալ գործադիրը կամաց նախախնամութեան, սփռէ՝ ամենաբարին և ամեն ողորմն Աստուած իր յորդառատ օրհնութիւնները այս գործոյս վրայ՝ որուն ձեռք զարկիւր իր անուան փառաց, և ձեր եղբարց օգտին համար: Նա ինքն՝

որոյ ձեռաց մէջ են կեանք և մահ, հեռացնէ ամեն վտանգ, որով ահաւոր անծանօթն կրնայ դարանիլ և աւրել մեր ամենէն լաւ ջանքերն: Տայ այս ամենայն զօրութիւնները շարժողաց այն նախատեսութեան ոգին, այն պարտուց նախանձը, այն արթուն գործունէութիւնը՝ առանց որոց գիտութեան ամենայն յարմարակցութիւնքն անշահ են, և մեր նախազգուշութիւնքն անգամ կրնան մեզի որոգայթ ըլլալ: Արժանի սեպէ տարածել իր պաշտպանութիւնը՝ ուղղիչ մտաց և հպատակ մեքենակաւորութեան վրայ, և հսկել հայրական բարութեամբ ի փրկութիւն անոնց ամենուն՝ որոց կեանքը և ինչքը պիտի կրեն քիչ մը ժամանակ՝ տեղաշարժութեան երազ գործիքն:

Ձեզի գալով, Տեառք, որ այս վայրկենիս մտիկ կ'ընէք իմ խօսքիս, դուք որ իշխանութեան և հասարակաց պաշտամանց պատիւը և բեռը կը կրէք, և դուք որ կը հետևիք գիտութեան դժուարուտ ճամբաներուն, և դուք որոց ծննդական միտքն և յանդուգն ձեռնարկութիւններն՝ մեծապէս ձեռնտու են մեր ժամանակին ամենայն այլակերպութեանց և կատարելագործութեանց, և դուք հասարակ աշխատաւորք՝ որ ունիք նոյնպէս ձեր մասը՝ այս մեր չորս կողմի եղած մեծամեծ գործողութեանց մէջ, պահեցէք մտքերնուդ մէջ այս հանդիսիս տուած խրատները:

Յիշեցէք, որ այս նիւթս որ զմեզ հոս ժողովեց բերաւ, նոյն իսկ ձեր կենաց պատկերն է. յիշեցէք, որ ձեր կեանքն ալ՝ այս երկաթի և պղնձի անդրուակաց պէս՝ փայլակի երազութեամբ կ'անցնի, և թէ պէտք չէ որ ինքն ալ երբէք խոտորի այն հաստատուն գծերէն՝ զոր աստուածային ձեռք մը գծեր է իրեն սուշև. թէ, պէտք է որ ինքն ալ յաղթէ և նուաճէ այն արգելքներն՝ որ կը խափանեն իր ընթացքը. թէ, ինքն ալ պարտական է արթուն խնամօք պահելու զինքը լուսաւորող լոյսը, զինքը ցնցող զօրութիւնը, իրեն ոյժը տուող սրբազան կրակը. և թէ ինքն ալ՝ որ օր

մը ելեր մեկներ է ժամանակին կայան-
քէն (station), պէտք է որ վերջապէս
հասնի անվրէպ և անվտանգ 'ի կայանս
յաւիտենականութեան :

ՀՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՒՏՔ

Անցեալ տարւոյն վերջերը Պեւճիոյ
մէջ հնաբանական (Paléontologique)
և երկրաբանական այնպիսի գիւտեր ե-
ղան, որ քիչ ատենէն Եւրոպիոյ բոլոր
գիտնոց մտադրութիւնը պիտի գրա-
ւեն: Տինան (Dinant) քաղաքին շրջա-
կայքը, Նամիւր գաւառին մէջ, շատ մը
անձաւներ ու այրեր կան, որոնց շատե-
րը դեռ գիտութիւնը չէ քննած: Տինա-
նէն երկու փարսախ հեռու այս անձա-
ւներէն մէկուն մէջ Լուվէնի համալսա-
րանէն երկու դասատուք փորեցին, և
շուտ մը հողոյն առաջին խաւին մէջ
գտան շատ մը դրամներ Գաղղիոյ հա-
սարակապետութեան, քիչ մը խորը՝
Պաւերայի դրամներ, ալ աւելի խորը՝
միջին դարու դրամներ. ետքն սկսան
փորել կելտաց անօթներ, նետ մը ա-
րուրէ սլաքով. և ուրիշ առարկաներ որ
կելտաց շրջանը կը յիշեն: Այս վերջին-
ներս սևորակ հողու մը մէջ թաղուած
էին, անկէ վար գտնուեցաւ կաւային
հողը, և ամենէն վերջն ալ այն մասնա-
ւոր խաւը որ երկրաբանք ջրհեղեղ (di-
luvium) կը կոչեն: Շարունակելով փո-
րելը, վերջապէս գտան շատ մը նախ-
ջրհեղեղեան առարկաներ, այծու ուղբի
ոսկր մը սրնգի ձև տրուած, որուն վրայ
գայլախազի տաշուածքը կը տեսնուին,
գայլախազէ բաղմամբիւ դանակներ,
մանր վէգեր ամենևին նման անոնց ո-
րոնցմով հիմա ալ տղայք կը խաղան,
ոսկրէ ասեղ մը, ածուխ, մարդու այ-
րած ոսկերք, կաղին և ուրիշ պտուղ-
ներ, և ծառի ճիւղեր. վերջապէս մար-
դու ամբողջ ոսկրոտիք մը, հազարէն
աւելի կտորէ բաղկացած. ամենն ալ

հորիզոնական դրքով, ինչպէս որ ջրոց
ողողմունքը զանոնք տեղաւորած պիտի
ըլլար, և 'ի լրումն ամենայնի՝ մարդու
երկու գանկ գտան՝ կատարելապէս
պահուած, աւազով ու քարի մանրու-
քով լեցուն, զորոնք ջուրն անոնց մէջ
մտուցեր է: Այս գանկերուն համա-
ձեւութիւնը բոլորովին նոյն է իրենց նը-
կարագիրներովը մեր ժամանակի մարդ-
կանց գանկին համաձեւութեանը: Թէ-
պէտև ասոնց վրայ հազարաւոր տարի-
ներ անցած ըլլան, 'ի վերայ այս ամե-
նայնի զարմանալի կերպով կը հաստա-
տեն մարդկային տեսակին միութիւնը,
և 'ի հիմանց կը քանդեն արդի նիւթա-
կանաց այն ենթադրութիւններն, որ
մարդու տեսակը մէկէն աւելի կը հա-
մարին: Երկաթն անծանօթ էր այն
մարդկեղէն էակաց, և գայլախազ կը
գործածէին, կրակ կը վառէին. վերջա-
պէս այս անձաւներուն մէջ գտնուած
առարկաներէն կարելի է ճանչնալ մե-
ծագոյն մասամբ անոնց սովորութիւն-
ները և ունակութիւնները: Վան Պէնէ-
տէն դասատուն՝ որ առաջին անգամ
մտածեց այս պեղմունքն ընել, յետ
քննելու այն անձաւներէն երկուքն ու
վերոյիշեալ գիւտերը ձեռք բերելու, ա-
միս մը կամ քիչ մը աւելի այս պեղ-
մունքն ընդհատեց, և զրեց Եւրոպայի
առաջին երկրաբաններուն և հնաբան-
ներուն, աղաչելով զանոնք որ անձամբ
զան ներկայ գտնուելու այն պեղմանց,
և Գաղղիա, Անգղիա ու Գերմանիա զը-
կուած նամակները կ'իմացունեն որպեղ-
մունքը նորէն պիտի սկսէին անցեալ
տարւոյն վերջի օրերը. մենք ալ կը յու-
սանք ժամանակին հաղորդելու մեր ըն-
թերցողաց այս պեղմանց արգասիքը: